

Ранньомодерна й модерна література як художній простір свободи

УДК 821.161. 2'05-1Климентій Зінов. 09

Архиєпископ Ігор Ісиченко

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Концепт свободи в поетичному коді Климентія Зіновієва

Архиєпископ Ігор Ісиченко Концепт свободи в поетичному коді Климентія Зіновієва.

У статті аналізується вірш 38 «О идущих на слободы людях» з рукописного збірника українського барокового поета Климентія Зіновієва (кінець XVII – початок XVIII ст.). Оригінальна інтерпретація автором поняття «свобода» розглядається як важлива деталь його поетичного коду, елемент антиномічної дискурсивної стратегії. Для Климентія переселення в далекі східні степи означало радикальний розрив із узвичаєним способом життя, з батьківщиною. Втеча українців на Слобожанщину ставить під сумнів майбутнє відродження батьківської землі. Поняття «свободи» («слободы») перетворюється на концепт. Поет пропонує дилему: що є «свобода» – поневіряння на чужині в постійній боротьбі за виживання чи гідне життя на рідній землі з дотриманням установлених суспільних стосунків і збереженням встановленої субординації.

Ключові слова: Климентій Зіновієв, бароко, свобода, поетичний код.

Архиєпископ Игорь Исиченко. Концепт свободы в поэтическом коде Климентия Зиновиева.

В статье анализируется стихотворение 38 «О идущих на слободы людях» из рукописного сборника украинского барочного поэта Климентия Зиновиева (конец XVII – начало XVIII в.). Оригинальная интерпретация автором понятия «свобода» рассматривается как важная деталь его поэтического кода, элемент антиномической дискурсивной стратегии. Для Климентия переселение в далекие восточные степи означало решительный разрыв с общепринятым образом жизни, с родиной. Побег украинцев на Слобожанщину ставит под сомнение будущее возрождение родной земли. Понятие «свободы» («слободы») превращается в концепт. Поэт предлагает дилемму: что есть «свобода» - скитания на чужбине в постоянной борьбе за выживание или достойная жизнь на родной земле с соблюдением установленных общественных отношений и сохранением установленной субординации.

Ключевые слова: Климентий Зиновиев, барокко, свобода, поэтический код.

Arch Igor Isichenko. Concept of freedom in the poetic code of Klymentiy Zinoviiv.

The article deals with verse 38 “On the people going to the free settlements (slobody)” from the handwritten collection of the Ukrainian baroque poet Klymentiy Zinoviiv (end of the 17th - the beginning of the 18th century). Panteleimon Kulish, Ivan Franko, Vladimir Peretz, Viktoriya Kolosova and others was engaged in the research of creativity Klymentiy Zinoviiv’s literary works. Michael Wozniak and Bohdan Chris pay attention to poem 38 as evidence of the ideological weakness of the poet. In this poem, the pioneers of the colonization of the eastern Ukrainian steppes, “Wild Fields”, which gradually turned into “Slobozhanshchina”, were condemned. Klymentiy Zinoviiv is playing the Ukrainian name of settlements in the Wild Polis, exempt from taxes and other privileges: “sloboda”, which corresponds to the spatial synonym of the word “svoboda” (“freedom”). The author’s original interpretation of the concept of “freedom” is regarded as an important detail of his poetic code, an element of an antinomy discursive strategy. For Klymentiy Zinoviiv, the relocation to the far eastern steppes meant a radical break with the usual way of life, with the homeland. The escape of Ukrainians to Slobozhanshchina calls into question the future of the revival of the parental land. The concept of «freedom» (“svoboda-sloboda”) turns into a concept. The poet offers a dilemma: what is “freedom” - wandering in a foreign country in the constant struggle for survival or dignified life on the native land with observance of established social relations and preservation of the established subordination.

Key words: Klymentiy Zinoviiv, baroque, freedom, poetic code.

Віршова спадщина Климентія Зіновієва вже досить давно ввійшла до канону української літератури. Цим ми завдячуємо передусім невтомному Пантелеймонові Кулішу, який не лише звернув увагу на знайдений Олександром Шишацьким-Іллічем (1828-1859) рукопис, але й надрукував розвідку про автора віршів, котрі в

ньому містилися, спершу в слов’янофільському журналі «Русская беседа» [11], а потім в «Основах» [12].

Творчість Климентія Зіновієва входить до моделі історії української літератури, формованої на межі XIX-XX ст. Заперечуючи літературну вартість його творів, Омелян Огоновський все ж виділив Климентієві кілька сторінок свого курсу [14:407-410], а при цьому відзначив, що світогляд

поета «був подекуди дивовижним» [14:410]. Іван Франко, лише побіжно зауваживши «невисоку поетичну вартість» віршів Климентія та наявність у них «дуже багатьох характерних рисів для розуміння життя і побуту особливо нижчих верств народної маси придніпрянської України в першій половині XVIII ст.» [17:256] у «Нарисі історії українсько-руської літератури до 1890 р.», в рукописній «Історії української літератури» виділяє окремий розділ «Климентій Трясця і Григорій Сковорода» [16:362-370]. Вийшло так, що цим розділом обривалася незавершена праця, і про Григорія Сковороду Франко вже не встиг написати. Але цікава сама з себе спроба зіставити обох так по-різному трактованих письменників: «У обох у їх творах крізь старосвітську форму проблискують іскри нових почувань і поглядів, критицизму і рефлексії, зароджується тип новачасного письменника, що виступає не як речник типових поглядів маси або приписів традиційної доктрини, але як індивідуальна поява зі своїми власними поглядами, виробленими сильно розвитим індивідуальним життям і думанням» [16:362].

Натомість Сергій Єфремов не шкодує дошкульних визначень на адресу Климентія – «звичайнісінького собі пиворіза», «типового графомана того віку» «без позначки навіть іскри літературного хисту» [4:229], вірші якого – «сіра велеречивість без кінця і краю, монотонне моралізаторство, вбоге міркування» [4:230], «хоча пики письменницької та презирства до нижчих станів... у його хоч одбавляй» [4:231].

Відповідаючи на закиди Сергія Єфремова, Володимир Перетц слушно зауважує: «Але ж для філолога, історика літератури і для історика звичай – те якраз і має ціну, що дивує і жахає теперішнього критика – естетика та публіциста» [2, с. V]. Керуючись цими мотивами, чільний представник філологічного методу в нашому літературознавстві здійснив перше повне видання рукописної збірки Климентія Зіновієва [4]. А Михайло Возняк відвів Климентієвим віршам досить значне місце у своєму історико-літературному курсі [3:29-38], хоча при цьому визнав Климентія «оборонцем старого ладу, формалістом у справах віри й церковно-громадських питаннях, циніком у приватнім житті, ворогом демократизму та прихильником вищих верств, типовою пересічною людиною свого часу з середніми здібностями й великим хистом до спостережень» [3:38].

Літературознавці радянської доби не могли не помічати консервативних елементів світогляду Климентія («обстоює порядки феодального ладу» [5:106]), але все ж волили шукати в нього рядки, «які засуджують соціально-економічну нерівність в тогочасному суспільстві» [5:106] (Олександр Біленький). Вікторія Колосова навіть стверджувала,

що «поет добре знав життя простого народу, жив його інтересами, замислювався над суспільними відносинами, прагнув знайти відповіді на пекучі соціальні питання», і що з його віршів «вимальовується жорстока класова боротьба, яка визначала весь характер життя феодально-кріпосницької України» [6:439].

Хоча сьогодні такі фрази викликають лише іронічну посмішку, вони мали свій важливий сенс за умов панування радянської ідеології, яка прямо заперечувала потребу збереження і вивчення текстів, суперечних класовим запитам пролетаріату. «Є дві національні культури в кожній національній культурі» [13:129], – заявляв Володимир Ленін. Відтак же належало берегти звертатися до досвіду пролетарської культури, принаймні культури пригноблених народних верств, і нехтувати культурою панівною. Тому довести співчутливе ставлення автора до «поневоленого трудового народу» за цих обставин означало легітимізувати його як об'єкт наукових студій, а можливо, навіть і популяризації. Це завдання й ставила перед собою Вікторія Колосова, пишучи кандидатську дисертацію про вірші Климентія Зіновієва й публікуючи за її наслідками монографію [9] – єдину досі, присвячену цьому авторі.

Але від часу видання монографії Вікторії Колосової 1964 р. та публікації текстів Климентія Зіновієва Інною Чепігою 1971 р. [8] зацікавлення творчістю барокового автора спадає. Хоча Богдана Криса віддає йому належне і в монографії «Пересотворення світу» (1997) [10:668-69], і в коротенькому розділі з дванадцятитомної «Історії української літератури» (2014) [7:482-484], висловлюючи низку дуже містких і точних формулювань особливостей світобачення поета. Валерій Шевчук же з властивою йому сміливістю суджень говорить про вірші Климентія як про «книгу буття українського народу» [18:179-191], «явище цілком оригінальне, навіть унікальне в давній українській літературі» [18, с. 191].

Гублячись у багатому й розмаїтому предметному світі поетичного збірника, ми можемо втратити відчуття поміченої Франком динаміки життєвого пошуку, справді суголосного мандрам не лише Григорія Сковороди, але й Василя Григоровича-Барського, Паїсія Величковського, Іллі Турчиновського – загалом людини епохи Бароко, зануреної в атмосферу Дороги. «Camino de Perfección», «Шляху досконалости» [15], яким бачила драму життєвих шукань преп. Тереза Авільська. Дороги звільнення від влади стереотипів, традиції, суспільної думки.

І Михайло Возняк [3:31], і Богдана Криса [10:69] звертали увагу на вірш 38, «О идущих на слободы людях», як свідчення «браку ідейности», «переваги над поетом дидактика», який не

дошукується причин суспільних явищ. Справді, цей вірш, де засуджуються наші предки, піонери заселення Слобожанщини, котрі вирушали в Дике Поле в пошуках свободи, різко суперечить закріпленому романтизмом образів мужніх «уходників».

38. О идучих на слободы людях

*Хто колвек собѣ ищет на житло слободы,
Мало въходятъ зъ межъ такихъ великою бѣды.
Бо готовые хаты идучи покидают,
А прѣшедши на слободу готовыхъ не имеют.
А що найгоршеи часомъ худобы забываютъ
И тьлко що з душами живыхъ оставляютъ.
Уже жъ тогда где зъхочетъ, то скочетъ хочъ къ
лѣсу,*

*И голыйъ уже наветъ хочъ к самому бѣсу
Пожытчная ему судыласъ слобода:
Довольная пустыня и лика¹, и вода.
Нащо любо зволитъ ся хочъ утопитися,
А ежели захочетъ, волно и вдавится.
Ото жъ мѣши за свое тѣпер дурный мужиче,
А бывший на своего пана бунтовниче.
Не хотѣлесъ панови послушенство отдаватъ,
И въ цѣлости зъ вѣмъ своимъ въ одномъ мѣсцу
пробуватъ.*

*Гинь же тѣпер за свое злое непокорство
И за упрямую твою гордость и упорство.
И добре тѣе чинятъ, що прочанъ обдыраютъ:
Богъ ихъ проститъ, за тое згола грѣха не имеютъ.
И не тьлко потреба б такихъ обдырати,
Але из самими душами разлучати.
Поневажъ не хотѣв пудъ кимъ бувъ чинить
повинностъ:*

*Обери и хочъ забиши за тую учинностъ.
Богъ за бунтовника, якъ мовятъ, не повѣситъ,
Але и нагородою еше потѣшитъ.
Гды жъ учинивъ своему пану пакость многу,
Не тьлко пану, и самому Богу.
Якъ ся мѣв, то мѣв, треба було б претерпѣти,
А за терпеніе спасеніе моглъ бы мѣти.
Зачимъ вы, панове, такихъ не важтѣсь щадѣти:
Втѣкающихъ прочъ самыхъ дерѣтъ бѣтъ, и берѣтъ
дѣти.*

*И отнюдъ милости такимъ не показуйте,
Але совершенно такъ таковымъ справуйте [8, с.
49-50].*

Але перегляньмо-но задля справедливости сучасні дискусії докола економічної еміграції. Хіба ми не знайдемо там докорів на адресу заробітчан, котрі назавжди залишають рідну землю із її проблемами й вирушають у пошуках кращої долі до Польщі, Швеції, Іспанії чи Канади? А тим більше до путінської Росії! Хіба бракує пересторог

для сміливців, ладних розірвати всі стосунки з Україною й вирушити в невідомість?

Для Климентія, котрий жив у часи, коли ще все Лівобережжя несло на собі печать «татарського берега», на відміну від «руського берега» – Правобережної України [19:93], – переселення в далекі східні степи означало радикальний розрив із звичаєм способом життя, з батьківським краєм, а може, й зі своїм народом. У його просторових вимірах земля слобід напевне що була дальшою, ніж для сучасного українця – Канада чи Аргентина. Кількатижнева подорож возом із усіма домашніми пожитками в невідомість виглядала навіть для зануреного в світ мандрів ієромонаха ризикованою авантюрою. Від цієї авантюри він і застерігає, залякуючи її потенційних учасників. Залякує, не гребуючи темними барвами.

Такий аспект варто обміркувати. Климентій, як і Самійло Величко, спостерігає велику руїну, що настала на землях Речі Посполитої та Гетьманщини після «потопу» 1648-1667 рр., доповненого турецькою навалою 1672-1676 рр.: «Видѣхъ многіе гради и замки безлюдніе и холми висипаніе, и тилко звѣремъ дивимъ прибѣжищемъ и водвореніемъ сущитъ ... Видѣхъ пространніе тогобочніе Украинно-Малоросійскіе поля и розлегліе долини, лѣси и обширніе садове и красніе дубрави, рѣки, стави, іезера запустѣліе, мхомъ тростіемъ и непотребною лядиною заросліе» [1:4, 5].

Втеча обезнадієних українців на далекий для них схід ставила під сумнів майбутнє відродження власної, батьківської землі, вихід її з кризи. І тут у барокового поета виринає концепт «слобод'и» – «свободи». Що є свобода – поневір'яння на чужині в постійній боротьбі за виживання чи гідне життя на рідній землі з дотриманням установлених суспільних стосунків і збереженням встановленої субординації?

Це для нас, людей, народжених у ХХ ст. й вихованих на ідеях соціальної справедливості, свобода асоціюється зі звільненням від класової верхівки. Та й то, як показує досвід, ми легко опиняємося в пастці як не партноменклатури, то олігархічних кланів. Для Климентієвих же часів залежність селянина від землевласника виглядала не менш природною, ніж наша з вами – від безособового власника багатоквартирного будинку, в якому ми живемо. Тому то втеча селянина з цієї землі оцінювалася так, як ми з вами оцінюємо добровільне бомжування – чи то безхатченківство.

Концептуальна проблема, яку ставить автор, насправді є викликом для ще не зниклих прихильників пролетарської революції, різного роду шарикових і швондерів, та навіть і для адептів неоліберальних ідеологій: чи може бути вільною людина без власності? А слідом за нею виринає інша: чи не варто силою зупиняти

¹ У виданні Володимира Перетца – «илика» [2, с. 18].

безвідповідальних експериментаторів, схильних до непродуманих анархічних дій?

Ясна річ, Климентій справді надто категоричний і прямолінійний у ставленні до наших відчайдушних предків. Історія маргіналізувала Климентія з його схоластичними віршами й засвідчила грандіозний успіх будівничих української Слобожанщини. За кілька десятиліть саме *на слободах* скромний полтавець Григорій Сковорода виріс у мандрівного філософа. Але це ніяк не означає, що вірш «О идучих на слободы людех» заслуговує на скептичну усмішку. Бо слід врахувати ще один, дуже істотний нюанс: Климентій є людиною бароко, а отже, його поетична мова побудована на парадоксах, концептах. У манливому понятті «слободи» він відкриває і реалізує приховану контрверсійність, виявлену, зокрема, в полісемантизмі: назва абстрактного поняття, високо цінovanого в політичній культурі Речі Посполитої, успадкованій Гетьманщиною, є водночас назвою степового поселення, наділеного певними суспільними привілеями.

Художній світ вірша 38 виразно антитетичний: ось тут, на батьківщині, – *готовые хаты, худоба*, селянин перебуває тут *въ цѣлости зъ вѣм своимъ въ одномъ мѣсту*, хоча й мусить *панови послушенство отдават*. А там, у чужому краї – *велика бѣда*, брак житла, *пустыня*, де голому й босому переселенцеві лишається тікати світ за очі, або покінчити життя самогубством: *хоч утопитися*,

А ежели захочет, волно и вдавится. Свобода, *слободá*, обернулася волею вдаватися – профанацією самої ідеї свободи. Світ позірної свободи виявляється оберненим, карикатурним світом, антисвітом, бо відбирає не лише добробут, але й життя – і то разом із земним вічне життя, якого позбавляє себе самогубець.

Бунт загрожує самому нерозважливому бунтівникові. Тим-то для запобігання його життєвій катастрофі автор дозволяє найсуворіші ліки:

*Зачим вы, панове, таких не важтєсь щадѣти:
Втѣкающих проч самых дерѣт бѣт, и берѣт
дѣти [8, с. 50].*

Порада груба, дивна, відразлива для нашої сучасної етики. Але ж пише вірш не сучасна людина, а бароковий автор, сформований ієрархічним суспільством. У його грі парадоксів, у віддзеркаленій кривим люстром Дикого Поля реальності ми несподівано відкриваємо власну перспективу роздумів над мінливістю суспільно-етичних парадигм і над джерелами естетики домашнього затишку, які так щедро живитимуть українську літературу в добу її самоствердження й захисту свободи національного буття. Добу, знаком якої стане вимушений мандрівник Еней і його ватага троянців.

Література

1. Величко Самойло. Летопись событий в Юго-Западной России в XVII-м веке. – Киев, 1848. – Т. 1. – VIII; 454; 51; XXX; II с.
2. Вірші ером. Климентія Зиновієва сина / Видав з передмовою Володимир Перетц. – Львів : Накл. НТШ, 1912. – ЛП; 228 с.
3. Возняк Михайло. Історія української літератури: У 2 кн. – 2-е вид. – Львів: Світ, 1994. – Кн. 2. – 560 с.
4. Єфремов Сергій. Історія українського письменства / Сергій Єфремов. – 4-е вид. – Нью Йорк : Вид. Ради оборони і допомоги Україні Українського Конгресового Комітету Америки, 1991. – 448 ; 459 с. (Передрук).
5. Історія української літератури: В 2 т. / Гол. ред. колегії О. І. Білецький. – К. : Вид-во АН УРСР, 1954. – Т. 1. Дожовтнева література. – 732 с.
6. Історія української літератури: У 8 т. / Гол. ред. колегії Є. П. Кирилюк – К. : Наук. думка, 1967. – Т.1. – 539 с;
7. Історія української літератури: У 12 т. / Заг. ред. Віталія Дончика. – К. : Наук. Думка, 2014. – Т. 2. – 840 с.
8. Климентій Зиновій. Вірші. Приповіді посполиті / Підгот. тексту І. П. Чепіги; вст. Ст. В. П. Колосової та І. П. Чепіги. – К. : Наук. думка, 1971. – 392 с.
9. Колосова В. П. Климентій Зиновієв: життя і творчість. – К. : Наук. думка, 1964. – 207 с.
10. Криса Богдана. Пересотворення світу. – Львів : Свічадо, 1997. – 216 с.
11. Кулиш П. Климентий, украинский стихотворец времен гетмана Мазепы // Русская беседа. – 1859. – Т. 5, кн. 17. – С. 79–140.
12. Кулиш П. Обзор украинской словесности // Основа. – 1861. - Январь. – С. 159–234.
13. Ленин В. И. Критические заметки по национальному вопросу // Ленин В. И. Полное собрание сочинений. – Москва: Политиздат, 1973. – Т. 24. – С. 113–150.
14. Огоновський Омелян. Історія літератури руської. – Львів : Накладом Т-ва ім. Шевченка, 1887. – Ч. 1. – XVI; 428 с.
15. Тереза з Авіли, св. Шлях досконалості / Пер. А. Маслох. – Львів : Свічадо, 2007. – 304 с.
16. Франко Іван. Історія української літератури. Часть перша // Зібрання творів: У 50 т. – К. : Наук. думка, 1983. – Т. 40. – С. 5–370.
17. Франко Іван. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. // Зібрання творів: У 50 т. – Т. 41. – К. : Наук. думка, 1984. – С. 194–470.

18. Шевчук Валерій. Муза роксоланська: Українська література XVI-XVIII ст.: У 2 кн. – К. : Либідь, 2005. – Кн. 2. Розвинене Бароко. Пізнє Бароко. – 728 с.
19. Sienkiewicz Henryk. Ogniem i mieczem: T. 1–2. – Warszawa: Wyd-wo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1985. – 869 s.

УДК 821. 161. 2: 801. 73

Н. М. Левченко

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Біблійна герменевтика в давній українській літературі в межах канону та поза ним

Левченко Н. М. Біблійна герменевтика в бароковій українській літературі в межах канону та поза ним. Дослідження присвячене вивченню сакрального образу каменю як біблійної фігури, знаку, символу в прозі Г. Сковороди та С. Яворського. За принципами біблійної герменевтики як джерела смислів письменники створили оригінальну систему значень образу каменю в межах канону й поза ним. Насиченість творів Сковороди алегоричними образами, емблемами, символами, які мають абсолютно самостійний, інколи несподіваний сенс, стала причиною відхилення тлумачення багатьох біблійних фігур, явищ і сюжетів від їхньої канонічної інтерпретації. С. Яворський не відходив від канону і, інтерпретуючи образ каменю, вдався до інтертекстуального прийому перенесення тексту Святого Письма у власноруч творений текст.

Ключові слова: біблійна герменевтика, ключ, код, знак, архетип, канон, правила, норми, теофанія каменю.

Левченко Н. М. Библийская герменевтика в барочной украинской литературе в пределах канона и вне его. Исследование посвящено изучению сакрального образа камня как библийской фигуры, знака, символа в прозе Г. Сковороды и С. Яворского. По принципам библийской герменевтики как источника смыслов писатели создали оригинальную систему значений образа камня в пределах канона и вне его. Насыщенность произведений Сковороды аллегорическими образами, эмблемами, символами, которые имеют абсолютно самостоятельный, иногда непредсказуемый смысл, стала причиной отклонения толкования многих библийских фигур, явлений и сюжетов от их канонической интерпретации. С. Яворский не выходил за границы канона и, интерпретируя образ камня, использовал интертекстуальный метод интеграции текста Священного Писания в собственноручно созданный текст.

Ключевые слова: библийская герменевтика, ключ, код, знак, архетип, канон, правила, нормы, теофанія камня.

Levchenko N. M. Biblical hermeneutics in baroque Ukrainian literature within the canon and beyond

The research is devoted to the study of the sacred image of a stone as a biblical figure, a sign, a symbol in prose by G. Skovoroda and S. Yavorsky. According to the principles of biblical hermeneutics as a source of meanings, the writers created an original system of values of the image of a stone within the canon and beyond. The saturation of the works of Skovoroda with allegorical images, emblems, symbols, which have a completely independent, sometimes unexpected meaning, has become the reason for the rejection of the interpretation of many biblical figures, phenomena and subjects from their canonical interpretation. Trying to find the truth in Scripture, Fryng puts on its own allegorical transformations allegorically on its biblical allegories, that is, about allegories speaking allegories and thus does not simplify, but encode their meaning. S. Yavorsky did not depart from the canon and, interpreting the image of a stone, resorted to the intertextual acceptance of the translation of the text of the Holy Scripture into a self-created text. Consequently, the attachment to the canon was facilitated by modifications of most canonical genres.

Keywords: Biblical hermeneutics, key, code, sign, archetype, canon, rules, norms, theophany of stone.

Біблійну герменевтику в давній українській літературі варто розглядати як мистецтво розуміння текстів Святого Письма, вчення про принципи, певні правила й канони та особливості тлумачення цих текстів з метою з'ясування їх дійсного смислу, де вони усвідомлюються як Богом відкриті для людини істини.

У світовій практиці герменевтика як теорія інтерпретації сакральних текстів пройшла довгий час становлення і розвитку від давньоєврейської традиції, Августина [1] й Оригена [23] до

найсучасніших теорій Г.-І. Гадамера [7;8], П. Рікера [24], В. Ізера [14; 15; 16], Е. Гірша [38], К. Корнера [17] та ін.

Зародившись понад трьох тисяч років тому, якщо відправною точкою вважати першу старозавітну книгу «Буття» (1445 р. до Р.Х.), біблійна герменевтика продовжувала розвиватися й удосконалюватися із плином часу. Вона зазнавала значних трансформацій в епохи Середньовіччя, Реформації і Модерну, але залишалася серцевиною не лише літературознавчих, а й загальнокультурологічних, філософських шукань з